

ARAŞTIRMA / ARTICLE

Kamusal Mekânın (Yeniden) Üretiminde Protesto: Kızılay'da Karşılaştırmalı Bir Mekânsal Koreografi Analizi (2013–2025)

Protest and the (Re)production of Public Space: A Comparative Spatial Choreography Analysis in Kızılay (2013–2025)

iD Duygu Cihanger Ribeiro

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara

ÖZ

Araştırma, kamusal mekânın toplumsal üretimi, biçimi ve kullanımını arasındaki dinamik ilişkiyi kentsel protestoları odağa alarak sosyo-mekânsal bir çerçevede incelemektedir. Vaka olarak, kamusal mekânın kaybı ve kamusal alanın çöküşü tartışmalarına uzun süredir konu olan Kızılay Meydanı'ndaki 2013 Gezi Parkı ile 19 Mart 2025 sonrası protestolar, politik bağlamları göz ardı edilmeksizin ele alınmaktadır. Meydan, erken Cumhuriyet döneminde kamusal bir mekân olarak tasarlanmış; ancak 1980'lerden itibaren artan trafik ve ticarileşmeyle mekânsal ve işlevsel bütünlüğünü yitirmiştir. Yine de Kızılay, tüm bu planlama kararlarına, tasarımı müdahalelerine ve yasal sınırlamalara rağmen bugün Türkiye'nin en önemli protesto alanlarından biri olmaya devam etmektedir. Araştırma, nitel bir yaklaşım çerçevesinde mekânsal analiz ve karşılaştırmalı dönem incelemesine dayanmaktadır. Kamusal alan ve mekân kuramları çerçevesinde çalışma, kentsel protestoları yalnızca politik eylemler olarak değil, kamusal mekânı yeniden üreten pratikler olarak "mekânsal koreografi" yaklaşımıyla ele almaktadır. Bu doğrultuda vaka analizleri, Kızılay'ın morfolojik dönüşüm süreci ve politik tarihiyle ilişkilendirilerek incelenmektedir. Bulgular, 2013'te yaratıcı mekân üretiminin baskın olduğunu, 2025 protestolarının ise artan denetim altında geçici ve kısa süreli bir mekân sahiplenmesi pratiğine dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Bu dönüşüm, kamusal mekânın üretiminin değişen politik ve toplumsal koşullara yanıt olarak nasıl sürekli yeniden biçimlendiğini göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Kamusal mekân; kentsel protesto; Kızılay; mekânsal koreografi; sosyo-mekânsal yaklaşım.

ABSTRACT

This study explores the dynamic relationship between the social production, form, and use of public space through a socio-spatial framework, with a focus on urban protests. Keeping in mind their political significance, the 2013 Gezi Park protests and the post-19 March 2025 protests in Kızılay Square are examined through the lens of public space production as primary case studies. Kızılay has long been central to debates on the loss of public space and the decline of the public realm. The square was designed as a public space in the early Republican period, yet from the 1980s onward it gradually lost its spatial coherence due to increasing traffic and commercialization. Nevertheless, Kızılay continues to function as one of Turkey's most significant sites of protest. Adopting a qualitative approach that combines spatial analysis and comparative case studies, the research examines protest not only as a political action but also as a practice that (re)produces public space. Drawing on theoretical frameworks on the public sphere and public space, the study approaches these protests through the concept of "spatial choreography," closely examining Kızılay's morphological and political history. Findings show that creative spatial production through prolonged occupation characterized the 2013 protests, whereas the 2025 protests shifted toward temporary and short-term spatial appropriations under intensified surveillance and control. This shift reveals how public space production continuously transforms under changing political and social constraints.

Keywords: Public space; urban protests; Kızılay; spatial choreography; socio-spatial approach.

Geliş tarihi: 07.11.2025 Revizyon tarihi: 13.02.2026
Kabul tarihi: 16.02.2026 Online yayımlanma tarihi: 27.03.2026
İletişim: Duygu Cihanger Ribeiro
e-posta: cihanger@metu.edu.tr

Kamusal Mekânın Üretimi ve Kentsel Protesto

Kamusal çevre (*public realm*) kavramı, kamusal alanın siyasal boyutu (Arendt, 1958; Habermas, 1989; Fraser, 1990; Mouffe, 2005) ile kamusal mekânın fiziksel biçimi arasında köprü kuran disiplinler arası bir çerçeve olarak tanımlanabilir (Low ve Smith, 2006, Varna ve Tiesdell, 2010; Gehl ve Svarre, 2013; Aelbrecht ve Sezer, 2025). Geleneksel olarak sokaklar, meydanlar ve parklarla ilişkilendirilen kamusal çevre, günümüzde alışveriş merkezleri, yarı-özel ve denetimli alanların yaygınlaşmasıyla dönüşüme uğramaktadır (Öç ve Tiesdell, 1997; Charlesworth, 2005). Bu dönüşüm, “kamusal mekânın sonu” (Mitchell, 1995) tartışmaları çerçevesinde özelleşme, neoliberal politikalar, tüketim kültürü, güvenlik kaygıları ve kamusal kültürün zayıflamasıyla ilişkilendirilmektedir (Sennett, 1977; Zukin, 1995, 2000; Putnam, 2000; Atkinson, 2003; Clarke, 2004). Ekonomik, toplumsal ve teknolojik gelişmeler ile pandemi süreci, kamusal çevrenin üretimini ve kamusal mekân kaybı tartışmalarını derinleştirirken (Kayden, 2000; Xing, 2013; Bruyns ve Nel, 2020), dijital teknolojiler ve sosyal medya kamusal etkileşimin biçimlerini dönüştürerek fiziksel ve sanal mekânlar arasındaki sınırları bulanıklaştırmıştır (Banerjee, 2001, 2007; Castells, 2012; Merrifield, 2013; İlhan, 2021; Hatuka, 2018, Cheshmehzangi, 2022).

Varna ve Tiesdell (2010), kamusal demokrasi eylem için bir forum olarak politik, karşılaşma ve öğrenme alanı olarak tanımlar. Bu çerçevede kamusal mekânlar, demokrasi talebinin ifade edildiği alanlar olarak kent yaşam kalitesini ve toplumsal ilişkileri dönüştüren bir rol üstlenir (Ortiz vd., 2025; Mehta, 2023). Bu nedenle, kamusal çevrenin zayıflaması ya da ortadan kalkması demokratik kamusal yaşamın kendisi için bir tehdit oluşturur (Lofland, 1998). Demokrasinin sınırlandırıldığı koşullarda protesto, gündelik yaşamın sürekliliğini bilinçli olarak kesintiye uğratan kritik bir mekânsal müdahaleye dönüşür. Bu noktada, Orum ve Neal (2010), kamusal yaşamın yalnızca açık ve erişilebilir bir alan olmasının ötesinde, performans yoluyla eylem içinde kurulan bir pratik olarak tartışmaktadır. Protesto, bu performatif boyutu görünür kılarak kentsel mekânı karşılaşma, görünür olma ve politik ifadenin sahnesi hâline getirir.

Bu çalışma, Lefebvre’in (1991) kamusal mekânın toplumsal üretimi tezi ve Tarrow’un (2011) ‘çatışmalı kolektif eylem’ (contentious collective action) kavramsallaştırması çerçevesinde, protestoyu mekânı bedensel pratikler ve söylemler aracılığıyla yeniden üreten bir süreç olarak ele almaktadır. Tarrow (2011), düzenli kurumlara erişimi olmayan insanlar yeni taleplerle otoriteye meydan okuduğunda eylemin çatışmalı hale geldiğini belirtir. Bu çatışmalı kolektif pratikler, Lefebvre’in “yaratıcı mekân üretimi” ile “salt yeniden üretim” arasındaki ayrımı örtüşür: yaratıcı üretim, Tarrow’un vurguladığı kolektif boyutu merkezine alarak yeni mekânsal ilişkiler ve formlar üretirken; salt yeniden üretim, iktidarın dikte ettiği bireyselleştirilmiş ve kontrollü pratiklerle sınırlıdır.

Tahrir Meydanı (Mısır Devrimi - 2011) ve Zuccotti Park (Occupy Wall Street - 2011) gibi yakın dönemde kitlesel protestolara sahne olmuş kamusal mekânlar, protestonun örgütlendiği, süreklilik kazandığı ve çevrimiçi kamusal alanlarda üretilen söylemlerin fiziksel karşılık bulduğu yerlerdir. Dolayısıyla kamusal mekânın fiziksel dönüşümü, kullanım sınırlandırılması ya da kaybına ilişkin tartışmalar, bu mekânların politik anlamlarının ortadan kalktığını değil; aksine, gündelik hayat, kolektif hafıza ve dijital ağlar aracılığıyla başka ölçek ve biçimlerde yeniden üretildiğini göstermektedir.

Tarrow’un (1993) Zolberg’e atıfla tanımladığı üzere, protestolar politikanın gündelik hayatın sınırlarını aşarak tüm toplumsal yaşama nüfuz ettiği; yeni aktörlerin, söylemlerin ve kamusal tahayyüllerin ortaya çıktığı tarihsel kırılma anlarıdır. Bu bağlamda, Low’un (2023), mekânın kamusal anlamının yalnızca gündelik kullanımlar yoluyla değil, bu kullanımları kesintiye uğratan istisnai pratikler aracılığıyla da üretildiğini tartışır. Gündelik hayat, farklı disiplinlerde, tekrar ve rutinler kadar bu düzeni bozan kırılma anları üzerinden de ele alınmıştır (Lefebvre, 1991; Vaneigem, 1983; Certeau, 1984; Highmore, 2002). Lefebvre (1991), kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerinin gündelik hayata nüfuzunu eleştirirken, gündelik hayatı aynı zamanda bu ilişkilerin içeriden dönüştürülebileceği bir mücadele alanı olarak kavramsallaştırır. Bu bağlamda, kamusal mekânı demokratik taleplerin ifade edildiği pasif bir arka plan olmaktan çıkaran istisnai anlar olarak protestolar, kamusal yaşamın fiilen üretildiği, mekânın hak temelli politisi ve fiziksel yeri bağlayan (Hatuka, 2018) mekânsal pratikler olarak öne çıkar.

Peki, farklı protestolar kamusal mekânın niteliklerini (geçici de olsa) nasıl dönüştürür? Bu soru, protestoların kamusal mekânı yalnızca fiziksel olarak değil, zamansal ve mekânsal boyutlarıyla birlikte nasıl dönüştürdüğünü anlamayı gerektirir. Henri Lefebvre’in ritimanalizi (2004), bu ilişkiyi anlamak için önemli bir kuramsal çerçeve sunar. Ritimanalizi, gündelik hayatın ritmik yapısını (döngüsel tekrarlar, lineer akışlar, aritmik kırılmalar) analiz ederek toplumsal zamanın ve mekânın nasıl üretildiğini inceler (Cihanger Ribeiro, 2019). Ancak ritimanalizin gündelik sürekliliği ve düzenli ritimleri merkeze alan yapısı, protesto gibi yoğun, istisnai ve performatif müdahalelerin mekânsal özgünlüğünü yakalamakta sınırlı kalır. Protestolar, gündelik ritmin “aritmik kırılmaları” olarak ele alınabilir ancak bu, protestonun kendi içindeki mekânsal organizasyonunu, bedensel hareketleri ve stratejik taktikleri açıklamaz. Ayrıca Lefebvre’in gündelik hayat ve yaşanmış mekân kavramları, kuramsal zenginliklerine rağmen, ampirik analiz ve yöntemsel belirsizlik açısından uzun süredir tartışma konusudur (Schmid, 2014).

Bu sınırlar nedeniyle, bu çalışma Hatuka’nın (2018) mekânsal koreografi kuramını temel alır. Mekânsal koreografi, protestoyu gündelik mekânsal düzenin içinde beliren ancak onu geçici olarak yeniden kuran bir süreç olarak kavramsallaştırır. Ritimanalizin zamansal döngülere odaklanmasının ötesinde, mekânsal

koreografi protestocuların bedensel hareketlerini, mekân kullanım biçimlerini, sembolik müdahalelerini ve iktidarla mekânsal müzakeresini analiz eder. Hatuka'ya göre, protestonun mekânsal koreografisi, kamusal mekânı performatif olarak yeniden üretir ve politik anlamını dönüştürür. Bu kavram, Kızılay'daki protestoların somut mekânsal pratiklerini (tek-merkezli işgaller, yürüyüşler, çok-merkezli yayılımlar) karşılaştırmalı olarak analiz etmek için operasyonel bir çerçeve sunar.

Çalışma, mekânsal koreografi kuramını (Hatuka, 2018), Kızılay Meydanı ve çevresinin tarihsel ve morfolojik bağlamıyla, ardından da 2013 Gezi Parkı ve 19 Mart 2025 protestolarının karşılaştırmalı analiziyle bir araya getirmektedir. Bu yaklaşım, politik süreçler ve kamusal mekân arasındaki ilişkiyi ele alan ampirik sosyo-mekânsal araştırmalara, protestoların mekânı performatif olarak nasıl ürettiğini görünür kılan somut bir analiz çerçevesi sunarak katkı sağlamaktadır.

Protestonun Mekânsal Koreografisi

Kamusal mekân, tarafsız bir arka plan değil, demokratik varlığın ve kolektif kimliğin sürekli müzakere edildiği bir alandır. Handelman (1998), festival, tören, protesto, miting gibi kamusal etkinlikleri toplumun kendini "görünür kıldığı" ve sembolik biçimde yeniden kurduğu aynalar olarak görür. Bu etkinlikler, gözlemlenebilir jest, hareket ve mekânsal düzenlerden oluşur; hem toplumu yansıtan bir ayna hem de toplumu dönüştüren bir model işlevi görürler. Bu bağlamda, protestonun mekânsal koreografisi, politik taleplerin ve kolektif kimliklerin sergilendiği bir performans olarak kentsel kamusal mekân kullanımına dair yeni bir bakış sunar. Foster'a (1996) göre koreografi, bedenlerin, hareketlerin ve mekânsal ilişkilerin anlam üretecek biçimde örgütlenmesidir. Politik protesto bağlamında bu kavram, önceden belirlenmiş sabit ve planlı bir eylemi değil, katılımcıların bedensel hareketleri, mekânı kullanma biçimleri ve iktidarla müzakeresi aracılığıyla ortaya çıkan dinamik bir süreci tanımlamaktadır.

Hatuka (2018) tarafından ortaya atılan "mekânsal koreografi", protestoların "gerçekleştirilme biçimlerini, işlevlerini ve mevcut fiziksel tasarımlarının bu durumlara sağladığı imkânları anlamak" için bir araçtır (s. 157). Mekânsal koreografi, birbiriyle iç içe geçen "yer seçimi (mekânsal boyut), iletişim yöntemi (toplumsal boyut) ve iktidar tasavvuru (politik boyut)" dinamikleriyle şekillenir (Hatuka, 2018). Bu koreografi incelenirken yine tasarım, bedenler, hiyerarşi ve kırılma arasındaki ilişkiye odaklanılır:

- Tasarım: Protestonun amacı ve fiziksel boyutu,
- Bedenler: Protestocuların konumlanışı ve hareket biçimleri,
- Hiyerarşi: Liderler, katılımcılar ve mekân arasındaki ilişkiler,
- Kırılma: Protestocuların güç ilişkileri içinde maruz kaldığı durumlar.

Protestonun mekânsal koreografisi, Hatuka'ya göre üç mekânsal protesto türü üzerinden incelenebilir: gösteri (*spectacle*), yürüyüş (*procession*) ve mekân-yaratma (*place-making*). Gösteri, sahne ve enformel toplanma olarak gerçekleşen, mekânın mevcut fiziksel ve sembolik özellikleri üzerinden protestonun değerlerini sahnelemek için kullanan eş zamanlı bir etkinliktir. Bu biçim, *tiyatrovary* yapılandırılmış ve performatif etkinlikler (örneğin politik mitingler), ritüeller (slogan, bildiri okuma vb.) ve *yalınlık* (örneğin oturma eylemi) olarak adlandırılabilir sessiz varlıkla direnişi ifade etme biçimi, protestonun kitlelilikten feragat ederek mekânsal sadelik ve ideolojik mesafe üzerinden kontrol sağlamaya dayandığı bir stratejidir (Hatuka, 2018, s. 238). Yürüyüşler ise planlı ve kendiliğinden olarak gerçekleşebilir, hareketle gündelik hayatı dönüştürür. Yürüyüş kamusal mekânda *hedefe yönelme*, *birleşmeler*, *eşzamanlılık* veya *esneklik* biçimleri şeklinde kendini gösterebilir. Mekân-yaratma ise resmi veya esnek süreçler içerisinde bir mekânın fiziksel ve sembolik anlamlarını zaman içinde dönüştürmeyi hedefler. Bu dönüşüm, kamusal mekânın *yeniden simgeleştirilmesi*, *fiziksel şekillendirilmesi* ve *toplumsal anlatı* süreçleriyle örneklenebilir (Tablo 1).

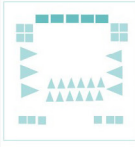

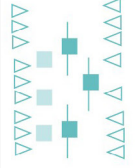

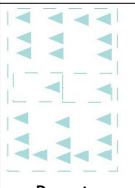

Bu çalışma, Hatuka'nın mekânsal koreografi kuramsal çerçevesini yeniden yorumlayarak, mekânsal protesto biçimleri (tek-merkezli, yürüyüş temelli, çok-merkezli) türleri (gösteri, yürüyüş ve mekân-yaratma), bu süreçte oluşan mekânsal düzenlemeler ve protesto nitelikleri üzerinden Kızılay'ı incelemektedir. Kızılay'ın 1920'lerden 2025'e uzanan sosyo-mekânsal dönüşümü içinde, Mayıs–Haziran 2013 Gezi Protestoları ile 19 Mart 2025 sonrası protestolar, kentin kamusal mekânla kurduğu ilişkiyi görünür kılan iki güncel ve belirleyici örnektir. Bu çerçevede, Kızılay'ın protesto pratiklerine zemin hazırlayan mekânsal ve toplumsal dönüşümünü anlayabilmek için alanın tarihine bakmak gerekmektedir.

Kızılay'ın Kısa Mekânsal Tarihi (1920'ler–2025)

Yaklaşık bir asırlık olmasına rağmen, görece olarak genç bir kentsel alan olan Kızılay (Yenişehir) ve meydanının sosyal, politik ve ekonomik boyutlarda kentsel gelişimi ve dönüşümü (Günay ve Kubat, 2022; Akkuş vd., 2023; Varol vd., 2019; Bayraktar, 2013; İlkay, 2008), mekânsal biçim ile sosyal yaşam arasındaki karmaşık etkileşimi ortaya koymakta ve bayram kutlamalarından, politik ayaklanmalara kadar (Kapıcıoğlu, 2024; İlkay, 2007) bölgenin kentsel etkinlikler ve büyük ölçekli protestolar için merkezi bir rol üstlendiğini göstermektedir. Meydanın adlandırılma tarihi dahi, güç, kentsel biçim ve kamusal anlam arasındaki ilişkiyi özetler niteliktedir. Eleştirel toponomi çalışmaları, yeniden adlandırmaların otorite, ideoloji ve kolektif hafızayı kentsel mekânda somutlaştırdığını ileri sürer (Azaryahu, 1996; Berg ve Kearns, 1996; Yeoh, 1996).

Kızılay'ın adlandırılma süreci de bu dinamiği yansıtır: İlk olarak "tosbağa yatağı" olarak bilinen bölge, Lörcher (1924–25)

Tablo 1. Protestonun mekânsal koreografisi

Eylem türü	Bağlam	Beden	Mekânsal düzen	Temel mekân nitelikleri
Gösteri (<i>spectacle</i>)	Temel odak sahnede, sembolik nesne ve anlatıların kullanımı hâkim, genellikle sabit.	Eş zamanlı ve tanımlı mesafe, saygılı beden, ritim yukarıdan-aşağıya aktarılır.	<p>Sahne</p> <p>Enformalite</p> 	<p>Tiyatro</p> <p>Ritüel</p> <p>Yalnlık</p>
Yürüyüş (<i>procession</i>)	Enformel bir niteliği vardır, semboller kişiler tarafından belirlenir, dinamik ve sürekli değişebilir.	Esnek, yan yana gelen bedenlerin hareketiyle yön alır.	<p>Planlı</p> <p>Kendiliğinden</p> 	<p>Hedef</p> <p>Birleşme</p> <p>Eşzamanlılık</p> <p>Esneklik</p>
Mekân-yapma (<i>place-making</i>)	Temel odak nesne veya nesnelerin bir mekanda bir araya getirilmesine dayanır.	Nesneye göre referans alır, ritim mekandaki nesne ve nesne dizilimine göre şekillenir.	<p>Resmi</p> <p>Esneklik</p> 	<p>Yeniden simgeleştirme</p> <p>Şehir tasarımı</p> <p>Anlatı</p>

■ Protestocular ▲ İzleyiciler ■ Konuşmacılar ▲ Nesneler □ Sınırlar. Hatuka'nın (2018) eserindeki Tablo 5.1 ve 5.6 uyarılarak aktarılmıştır.

ve Jansen (1932) planlarında, kısmen kentsel bir odak noktası olarak tasarlanan bir açık alan olarak yer almıştır (Şekil 1). 1929'da inşa edilen Kızılay Genel Müdürlüğü Binası, alanın ka-

lıcı adını vermiş, bu binanın bahçesi toplanma alanı niteliğiyle bölgenin “kızılay meydanı” olarak anılmasına neden olmuştur. Binanın bahçesi, Güvenpark'a kadar uzanarak sivil, bürokratik

Şekil 1. Kızılay Genel Müdürlük Binası (Robert Orley, 1929) bahçesi ve Havuzbaşı.

Kaynak: Koleksiyoncular Derneği, Yayın no:9 s.129

ve kamusal alanlar arasında sembolik ve mekânsal bir bağ oluşturmuştur. 1960'ların politik çalkantıları sırasında, bölge kısa bir süreliğine "hürriyet meydanı" olarak yeniden adlandırılmış, ancak halk arasında Kızılay olarak anılmaya devam etmiştir. 15 Temmuz 2016'daki başarısız darbe girişiminin ardından ise resmî olarak *15 Temmuz Kızılay Milli İrade Meydanı* adını almış; bu toponimik müdahale, mekânı devlet odaklı ulusal birlik anlatıları içinde yeniden konumlandırmıştır (Berg ve Vuolteenaho, 2009). Tüm bu yeniden adlandırmalara rağmen, bölge halk arasında hâlâ "Kızılay Meydanı" olarak bilinmektedir.

Dünya şehirleşme tarihindeki Brasília ve Canberra gibi az sayıdaki planlı başkentlerden biri olan Ankara (Tankut, 1981), mekânsal tasarımında yeni Cumhuriyet'in ideallerini somutlaştırmayı hedeflemiştir. Kızılay bölgesi, öncelikle Lörcher ve daha sonra Jansen'in erken modernist planları çerçevesinde, eski şehir (Ulus) ile bağ kuran bir yeni şehir olarak, kentsel bir omurganın parçası olarak tasarlanmıştır (Cengizkan, 2004; Varol vd., 2019). Böylece Kızılay Meydanı, Ulus, Sıhhiye (Lozan) ve Zafer meydanları ile birlikte cumhuriyetin toplumsal değerlerini mekânsal olarak somutlaştıran bütünlleştirici bir eksen oluşturmuştur (Sargin, 2007; Günay ve Kubat, 2022, Tozoğlu vd., 2022). Başlangıçta dekoratif bir havuz ile tanımlanan ve *havuzbaşı* olarak bilinen Kızılay Meydanı, resmi bir meydan ol-

manın ötesinde, daha çok geçiş niteliği taşıyan bir park alanı işlevi görmüştür (Batuman, 2013).

Jansen'in 1932 planıyla birlikte, Atatürk Bulvarı (kuzey-güney) ve Gazi Mustafa Kemal Bulvarı (doğu-batı) olmak üzere iki ana ulaşım eksenini oluşturulmuştur. Bu karar, iki temel ulaşım hattının ortasında kavşak niteliğinde kalan Kızılay Meydanı'nın mekânsal bütünlüğünü ve işlevini zayıflatma yönünde bir alt-yapı hazırlamıştır (Varol vd., 2019). Yine de, meydan öncelikle Kızılay Genel Müdürlüğü Binası ve bahçesi ve de güneyinde yer alan Güvenpark ile hükümet kartiyesi arasında bir ara meydan olarak tanımlanmıştır (Batuman, 2002). İkinci dünya savaşı sonrasında ise yeni politik ve ekonomik gelişmeler ile (Durna, 2022) Ankara' hızlı büyümesi Kızılay Meydanı'nın da kamusal niteliklerini aşındırmaya başlamıştır. Kızılay, bu dönemde devlet kurumlarının ve 1961'de açılan yeni Meclis binasının etkisiyle bürokratik ve politik bir merkez hâline gelmiştir (Bayraktar, 2013). Yine 1965 yılında geçen Kat Mülkiyeti Kanunu ve bu kanuna göre 1957 tarihli Yücel-Uybadin Planını temel alarak yol genişliklerine göre kat yüksekliği belirleyen 1968 tarihli Bölge Kat Nizamı Planı gibi yasal çerçeveler, Kızılay'da yapı yükseklik ve yoğunluğunu arttırmış ve ticari dönüşümü kolaylaştırmıştır (Bayraktar, 2013; TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2019; Batuman, 2009). Kızılay'ın merkezi iş alanı olarak

Tablo 2. Kızılay Meydanı ve yakın çevresinin mekânsal değişimi (1930'lar–2025)

Görsel Kaynaklar: Grafikler: Kişisel Çizim, 2025, (a) Koleksiyoncular Derneği, Yayın no:9 s.198; (b) Ankara Halihazır, 1953, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Harita ve Plan Belgeleme Birimi Belgeleme Birimi; (c) ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Harita ve Plan Belgeleme Birimi Belgeleme Birimi; (d) Baykan günay Arşivi; (e) Baykan günay Arşivi; (f) Baykan Günay Arşivi; (g,h) Kişisel Arşiv, 2025.

belirlenmesi, morfolojik değişimini hızlandırmış; kafe kültürü azalmış, Atatürk Bulvarı hızlı ve doğrudan araç trafiğine uyum sağlayacak şekilde düzenlenmiş, kaldırımlar daralmış ve bu süreçte Kızılay Genel Müdürlüğü bahçesinin de daralmıştır.

Ankara'daki sosyo-ekonomik dinamiklere paralel olarak gözlenen bu fiziksel değişimler, bölgenin politik anlamını daraltmak yerine derinleştirmiş, Kızılay gün geçtikçe hem özgür ifade hem de iktidar denetimi için sembolik bir alan hâline gelmiştir. Örneğin, 1960'taki modern Türkiye'de sivil itaatsizliğin ilk örneği olarak anılan "555K" gösterisi gibi erken öğrenci ve muhalefet protestolarına tanıklık etmiştir. Bu gösteri bağlamında Atatürk Bulvarı'ndan Zafer Meydanı'na yapılan yürüyüş, kolektif eylemin ve birliğin simgesi hâline gelmiş ve Cemal

Süreya'nın "555K" adlı şiirinde ölümsüzleştirilmiştir. Olayın Meclis'e yakınlığı ve siyasetçilerin sürece kendiliğinden ve doğrudan dâhil olması, Kızılay Meydanı'nın devlet iktidarı ile sivil muhalefet arasındaki özgün konumunu görünür kılmaktadır. Bu olayları takiben, 1963 Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası, Meclis çevresinde bir kilometre yarıçapındaki toplanmaları Kızılay ve Zafer meydanlarını kapsayarak yasaklamış ve başkent'in sembolik çekirdeğindeki toplanmaları kriminalize etmişse de, gösterilerin önünü kesememiştir (Tablo 2).

O dönem öğrencilerinin tanıklıkları, Tandoğan Meydanı'ndan yapılan yürüyüşlerin Kızılay civarında polis barikatlarıyla sık sık durdurulduğunu belirtse de (Varol vd., 2019, s. 116) tüm kısıtlamalara rağmen, alan protesto coğrafyası olarak önemi

Şekil 2. Kızılay Genel Müdürlüğü Binası yıkımının ardından Kızılay, Emek İşhanı, Güvenpark ve kavşak, 1980'ler.

Kaynak: Salt Araştırma, Harika-Kemali Söylemezoğlu Arşivi.

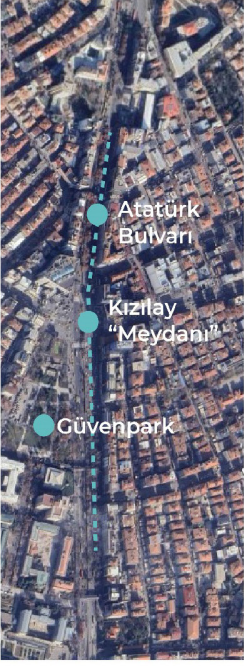

korumuştur. Ankara'nın hızlı dönüşümü ilerleyen yıllarda da devam etmiştir: 1964'te şehrin ilk gökdeleni Emek İşhanı ile meydanı yeni bir nirengi noktası kazandırmış, o güne değin kamusal ve cumhuriyet ilkelerine odaklanan kimliği böylece tüketim kültürü sarmalına sembolik de ilk adımını atmıştır. 1970'lere gelindiğinde Kızılay Genel Müdürlüğü Binası yıkılmış (Şekil 2), Güvenpark'ın bazı bölümleri minibüs duraklarına dönüştürülmüş ve parkın açık yeşil alanı, altyapı baskıları altında parçalanmıştır. 1980 darbesini takiben, 1990 Ankara Master Planı Kızılay'ı yoğun bir Merkezi İş Alanı olarak belirlemiştir. Eski Kızılay Müdürlük Binası'nın uzun süre boş kalan arsası, bir otopark ve pazar olarak kullanıldıktan sonra, 2011'de bir alışveriş merkezi olarak tasarlanmış ve tüketim odaklı kentsel gelişimin simgesi hâline gelmiştir. Barikatlar, altgeçitler ile defalarca kısıtlanan yaya akışı, alanı karşılaşmadan çok dolaşıma göre düzenlenmiş edilmiş bir mekân hâline dönüştürmüştür.

Kızılay'da 2000'lerin başından itibaren güvenlik önlemleri ve Emek İşhanı örneğinde somutlaştığı üzere özelleştirme yoğunlaşmıştır (Kapıcıoğlu, 2024). Ankara Valiliği'nin Kızılay'ı yasak meydan olarak ilan etmesine rağmen (Varol vd., 2019, s. 199), vatandaşlar 1 Mayıs ve diğer etkinlikler için alanı sahiplenmeye devam etmiştir (Ayoğlu, 2010). Aynı zamanda STK'lar, meslek

odaları ve siyasi dernekler, Yüksel Caddesi ve çevresi sokaklarda varlık göstererek, giderek ticarileşen ve denetlenen bağlam içinde küçük bir muhalefet ağı sürdürmüştür. 2010'lar ve 2020'lerde Kızılay'ın kimliği daha da karmaşıklaşmış, bölge Gezi Parkı protestoları (2013), Ankara Garı patlaması (2015), Güvenpark bombalı saldırısı (2016) ve 15 Temmuz darbe girişimi (2016) gibi ardışık travmaların sahnesi hâline gelmiştir. Tüm bu olayların her biri halkın güvenlik, toplanma ve aidiyet algısını yeniden şekillendirmiştir. Ana muhalefet partisi tarafından Güvenpark'tan başlatılan adalet yürüyüşü (2017) gibi etkinlikler, alanın demokratik görünürlük bağlamındaki sembolik önemini yeniden gösterse de, iç ve dış göçün etkisi, değişen ekonomik coğrafya ve bunların kent merkezine etkisi bugün Kızılay'da adeta vücut bulmuştur.

Bu bir asırlık dönüşüm sürecinde Kızılay, erken Cumhuriyet'in planlı kamusal meydanı olarak tasarlanmış olmasına rağmen, günümüzde ticaret, trafik ve kontrol odaklarında parçalanmış bir düğüm noktası hâline gelmiştir. Yine de meydan, tarihsel olayların özetlediği üzere, ifade özgürlüğü ve hak arayışları gibi kolektif etkinliklere sahne olmaya devam etmektedir. Bu paradoks, kamusal mekânın çöküşü ve kaybı tartışmasının merkezindeki gerilimi yansıtmaktadır. Kısacası, Kızılay'ın tarihsel ve mekânsal gelişimi, meydanın kamusal

Tablo 3. Kamusal mekân tipleri ve kızılay'daki karşılıklarının protesto dinamikleriyle yorumlanması

	Meydan	Sokak	Park
 <p>Genel (Kaynak: Kişisel çizim, 2025 Hatuka, 2018'den uyarlanmıştır)</p>	 <p>Çevresi yapı hacimleriyle tanımlı, sembolik değer taşıyan toplanma mekânı.</p>	 <p>Hareketi sağlayan, ulaşım ve erişim işlevleri ön plandanda olan kent ağı.</p>	 <p>Genellikle yalıtılmış ve rekreatif amaçları olan kentsel yeşil alan.</p>
<p>Kızılay (Kaynak: Kişisel çizim, 2025)</p>	<p>Kızılay "Meydanı"</p> 	<p>Atatürk Bulvarı</p> 	<p>Güvenpark</p>
<p>Protesto Dinamikleri (Hatuka, 2018)</p>	<p>"Durağan topluluklar, ritüeller ve dayanışma duygusu hakimdir."</p>	<p>"Dinamik hareketlerle protestonun etkisini artırır; tesadüfi izleyicileri de içine alarak kent ağını felç eder."</p>	<p>"Protestolarda, kentin günlük dinamiklerine en az müdahale olan kamusal mekanlardır."</p>

niteliğinin hem fiziksel hem de toplumsal boyutlarını anlamak için bir zemin sunmaktadır. Bu zemin üzerine, sonraki bölümde, protestoların mekânsal koreografisi çerçevesinde Kızılay'ın özellikle 2013 ve sonrası süreçte kamusal mekân olarak yeniden üretimi ele alınacaktır.

Kızılay Örneğinde Kamusal Mekân ve Protesto

Mevcut kentsel kamusal mekânların, gösteri alanlarına dönüşümü kentsel protesto örnekleri ile incelenebilir. Protestoların oluşumu, mevcut mekân ve kaynakların değerlendirilmesi ile belirlenmesiyle başlasa da, "kamusal mekânların fiziksel yapısı, insanların birbirleriyle nasıl etkileşeceğini tam olarak belirlemez" (Hatuka, 2018, s. 26). Yine de, kentsel tasarım ve planlama tartışmalarında meydan, sokak ve park gibi belirli mekânsal tipolojiler, protestolar sırasında kamusal mekânda görünürlük ve topluluk etkileşiminin rolünü anlamak için ilk adım olarak değerlendirilebilir. Bu araştırmada, bu üç mekân Kızılay Meydanı, Atatürk Bulvarı ve Güvenpark üzerinden örneklendirilebilir. İlk olarak Kızılay Meydanı, trafik kavşağı olmasına rağmen yaygın olarak bu isimle anılmakta, tipik bir kentsel meydan tanımına uymamaktadır; geleneksel olarak açık bir alan olup, çevresindeki binalar tarafından yüksek derecede kontrol sağlanan hacimler sunar. Adını eski Kızılay Genel Müdürlüğü Binası'nın avlusundan alan meydan bugün Ankara'nın merkezinde önemli bulvarları (Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, Atatürk Bulvarı, Ziya Gökalp Bulvarı) birbirine bağlayan bir kavşaktır ve

çevresi alışveriş merkezi, ticari binalar ve Güvenpark ile çevrilidir. 1920'lerde Hermann Jansen'in yeni Cumhuriyet'in başkenti için planladığı hükümet eksenini boyunca yer almasına rağmen (Akkuş vd., 2023), Kızılay Meydanı meydan olarak planlanmamış, daha çok rastlantısal oluşmuş ve halkın deneyimleriyle isimlendirilmiş bir mekândır. Yine de Kızılay Meydanı ve çevresi, meydanların kente bir duraklama ve toplanma alanı sunan temel morfolojik özelliklerini taşıması nedeniyle, protestoların örgütlenmesine elverişli bir mekân oluşturmaktadır (Tablo 3).

İkinci kamusal mekân örneği olan parklar ise protesto dönemlerinde doğal özellikleri, geçirgen mekânsal sınırları ve rekreasyonel karakterleri sayesinde bir "ada" işlevi görerek, meydan ve sokaktan farklı olarak daha esnek bir toplanma imkanı sağlar. Kızılay meydanının yakınındaki Güvenpark da protestolar sırasında yer yer polis barikatları ile kapatılarak, eylemlerin başlatıldığı durak noktası olarak sembolik bir protesto mekânı özelliklerini taşımaktadır. Son örnek olan sokaklar ise, kentin ulaşım ve hareket ağını felç ederek, protestoları izleyenler ve sokaktan geçenleri içlerine çekmek suretiyle protestonun etkisini artırdıkları için politik eyleme en açık ve davetkar alanlardır (Hatuka, 2018). Örnek alanındaki Atatürk Bulvarı, eski ve yeni şehir merkezlerini bağlayan kentin ana omurgası olarak bu tipolojiye örnek olarak verilebilir. Kızılay'daki protestolar, meydan, sokak ve park gibi mekânsal tipolojilerin protesto anında farklı roller üstlendiğini göstermektedir. Bu üç örnekteki kamusal mekânlar

toplama, yürüyüş ve karşılaşma işlevleriyle kullanılsa da, işlevleri protestonun ölçüğü ve süresine göre değişmektedir.

Kamusal mekâna duyulan toplumsal ihtiyacın ortadan kalkmadığı, kamusal üzerine süregelen tartışmalarda açıkça vurgulanmaktadır (Madanipour, 2010; Aelbrecht ve Sezer, 2025). Arendt'in görünüm alanı kavramına göre, kamusal mekân fiziksel biçiminden çok aktörlerin ortak görünürlüğü ve etkileşimi yoluyla kolektif bir eylem potansiyeli üretir (Tömmel, 2025). Bu doğrultuda Hatuka (2018, s. 108), her kamusal mekânın politik olduğunu, ancak her politik mekânın kamusal nitelik taşımadığını belirtir. Bir mekânın kamusal nitelik kazanması, fiziksel ve temsili özelliklerinin ötesinde, gündelik pratikler ve öngörülemez etkileşimler yoluyla canlandırılmasına bağlıdır (Madanipour, 2010; Cihanger ve Büyükcivelek, 2018). Bu bağlamda yukarıda sunulan mekânsal tipolojiler, protestoyu kentsel mekânda konumlandırmak için başlangıç düzeyinde, soyut bir çerçeve sunar. Kısacası, kamusal mekânın anlamı fiziksel sabit tipolojilerden ziyade, protesto sırasında kurulan geçici mekânsal düzenlemeler, yönelimler ve karşılaşmalar yoluyla üretilir. Bu çerçevede, Kızılay örneğinde son dönem büyük protestoları örneğinde gözlemlenen mekânsal eylem türleri, bu süreçte oluşturulan mekânsal düzenlemeler ve protesto nitelikleri araştırma tasarımının ele aldığı temel bileşenlerdir.

Araştırma Tasarımı ve Yöntem

Kızılay'ın mekânsal dönüşümü, kamusal mekân niteliklerinin zaman içinde aşındığı bir süreçte işaret etmektedir. Yine de yaya hareketliliğinin kısıtlanması, kültürel faaliyetlerin azalması, artan trafik ve ticarileşme baskılarına rağmen, Kızılay Ankara'nın kentsel ve politik peyzajında merkezi bir protesto mekânı olma özelliğini korumuştur. Bu çalışma, Tali Hatuka'nın *The Design of Protest* (2018) (Protestonun Tasarımı) adlı çalışmasında geliştirdiği mekânsal koreografi çerçevesini temel alarak, protestoyu yalnızca sosyo-politik bir olay olarak değil bir mekânsal pratik olarak ele almaktadır. Bu doğrultuda araştırma, Kızılay'daki son dönem protestoları örnek alarak, kamusal mekânın üretimini protestonun mekânsal koreografisi üzerinden inceleyen nitel ve mekânsal-analitik bir yöntem benimsemektedir.

Kentsel protestolar, Kızılay örneğinde kamusal mekânın üretimini ve mekânsal düzenini nasıl dönüştürmektedir? sorusu çerçevesinde, Ankara Kızılay örneğinde 2013 Gezi Protestoları ile 19 Mart 2025 sonrası protestolarını karşılaştırmalı olarak inceleyen bir vaka analizine dayanmaktadır. Vaka incelemesi iki aşamalı olarak yapılandırılmıştır. İlk aşamada, her iki protesto süreci; yer seçimi (mekânsal), iletişim biçimleri (toplumsal) ve iktidar tasavvuru (politik) bağlamlarında ele alınarak protestoların mekânsal tercihlerinin ve örgütlenme biçimlerinin ardındaki sosyo-mekânsal ve politik dinamiklerini gösteren bir arka plan sunmaktadır. İkinci aşamada analiz, protesto türleri (gösteri, yürüyüş ve mekân-yaratma) çerçevesinde; protestolar sırasında ortaya çıkan mekânsal düzen ve protesto nitelikleri üzerinden yürütülmüştür. Bu değişkenler, bedenlerin hareketi, mekânsal işgal biçimleri, ge-

çici düzenlemeler ve kontrol mekanizmalarının mekânsal dağılımı gibi alt göstergeler aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Araştırma, saha gözlemleri, yazılı ve görsel medya içerikleri, akademik çalışmalar ve uzun süreli video kayıtlarından oluşan belge ve medya temelli çoklu bir veri setine dayanmaktadır. Toplanan veriler, görsel-mekânsal analiz ve mekânsal diyagramlama yöntemleriyle çözümlenmiş; protestolar hareket, yoğunluk, sınırlar ve nesne kullanımı gibi mekânsal göstergeler üzerinden karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Bu yöntemsel çerçeve, Kızılay'da farklı dönemlerde ortaya çıkan protesto pratiklerinin mekânsal koreografilerini karşılaştırmalı biçimde analiz etmeyi ve kamusal mekânın politik süreçler içindeki dönüşümünü görünür kılmayı hedeflemektedir.

Vaka Analizi

Vaka 1. Kızılay'da Gezi Parkı Protestoları (2013)

Kızılay Meydanı ve çevresi 2000'li yılların ardından, siyasi toplantıların düzenlenmesi üzerinde çeşitli kısıtlamalar getirilmesiyle giderek daha fazla gözetim ve denetim altına girmiş (Varol vd., 2019) ancak bu sınırlamalara rağmen, bölge 1 Mayıs gösterileri, şampiyonluk kutlamaları ve belediye konserleri gibi büyük ölçekli kamusal etkinliklere ve çeşitli kültürel buluşmalara ev sahipliği yapmaya devam etmiştir (Torlak ve Demir, 2025). Meydan daha sonra 2013 Gezi Parkı protestoları ile 15 Temmuz 2016 darbe girişimine karşı gösteriler gibi büyük ulusal hareketliliklerinin önemli bir merkezi hâline gelerek, Türkiye'de kamusal mekân siyaseti açısından önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur.

Bu örneklerden biri olan Gezi Parkı Protestoları, Taksim Dönüşüm Projesi kapsamında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Gezi Parkı'ndaki ağaçları kesme girişimine karşı başlayan yerel muhalefetin başlattığı ancak kısa sürede ülke genelinde yaygın bir itiraz dalgasına dönüşen kent hakkı mücadelesi olarak devam etmiştir (İnal Çekiç, 2025; Gül vd., 2014). Gezi Parkı protestoları, tek-merkezli başlasa da, zaman içinde mahallelere yayılarak çok-merkezli bir yapıya dönüşmüştür (İnal Çekiç, 2025; Batuman vd., 2016; Hatuka, 2018).

İçişleri Bakanlığı verilerine göre, ülke genelinde yaklaşık 2,5 milyon kişinin katıldığı Gezi protestoları, Türkiye yakın tarihinin en büyük halk ayaklanmalarından biri olarak öne çıkmıştır. Aslan ve Yavan (2018), bu süreci uzun süredir biriken toplumsal muhalefetin ve aktivist tepkilerin kamusal alanda görünür hâle gelmesi olarak yorumlamaktadır. Bu görünürlük, sosyal medya ve bilgi-iletişim teknolojilerinin etkisiyle kentsel kamusal alanların kolektif direniş platformlarına dönüşmesini mümkün kılmıştır (Cihanger ve Büyükcivelek, 2018). Üç hafta süren protestoların katılımcı kitlesi ise farklı eğitim düzeylerine, yaş gruplarına ve sosyal sınıflara mensup oldukça heterojen gruplardan oluşmaktadır. Ankara'da Kızılay Meydanı çevresinde gerçekleşen Gezi protestoları, mekânsal koreografinin

Şekil 3. 2013 Gezi Parkı protestoları sırasında Kızılay kavşağı.

Kaynak: Kişisel Arşiv, Ankara, 2013.

kentsel protestonun politik ve sosyal dinamiklerini nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Bu süreçte sayısız STK, sendika ve çeşitli topluluklardan Kızılay'a çağrılar yapılmıştır.

Protestonun Mekânsal Koreografisinin Analizi

Ankara'daki Gezi protestoları Kuşulu Park'ta başlamış, kısa sürede Kızılay Meydanı'na yönelmiştir (Şensönmez, 2016). Kızılay Meydanının şehirdeki ana bulvarları birleştiren büyük bir trafik kavşağı olması, farklı toplu taşıma araçlarıyla erişilebilirliği, merkezi konumu ve hükümet binalarına yakınlığı gibi morfolojik özellikleri, bu süreçteki politik talepler için anlamlıdır. Protestoların analizi, Haziran 2013'te Kızılay Meydanı ve çevresinde yapılan saha gözlemleri ile medya haberleri ve akademik çalışmaları bir araya getirerek gerçekleştirilmiştir. Hürriyet, Radikal ve BBC Türkçe gibi güncel medya kaynakları, protestonun ve polis kontrolünün mekânsal evrimini kronolojik olarak belgeyerek bağlam sağlamıştır. Gösterilerin doruk noktasında gerçekleştirilen saha çalışmaları; katılımcı hareketleri, mekân işgali kalıpları ve Güvenpark ile Konur Sokak, Yüksel Caddesi gibi sembolik kentsel mekânların kullanımını doğrudan belgeleme olanağı sunmuştur.

Protesto Türleri ve Mekânsal Düzen

Hatuka'nın (2018) mekânsal koreografi çerçevesi uygulanarak, Kızılay'daki Gezi Protestoları yankısı geçici olarak yürüyüş ve mekân-yaratma birlikteliği olarak yorumlanabilir; gösteri unsurları ise sınırlı seviyededir. Bunun nedeni Gezi protestoları bağlamında Kızılay'ın, resmi bir gösteri alanı olarak değil, mekânsal ve politik pratiklerin iç içe geçtiği bir performans mekânı olarak ortaya çıkmasıdır. Bu protestolar süresince, eylemlerin farklı odaklarda olması, odağın sürekli dağılarak toplanmaya çalışması gibi sebeplerle tek noktada büyük bir araya gelişe işaret eden, protestonun gösteri niteliği öne çıkmaz. Yine de 1 Haziran 2013'te Kızılay'da kavşağın bir halk meydanı olarak geçici işgali, enformel gösteri niteliğine yaklaşmıştır (Şekil 3).

Gösteri

1 Haziran 2013'te Kızılay Meydanı kavşağı geçici olarak şehirdeki ana bulvarlar boyunca farklı yönlerden ilerleyen grupları bir araya getirmiş, binlerce kişinin toplandığı bir kamusal mekân hâline gelmiştir. Sürekli araç trafiği ile özdeşleşen Atatürk Bulvarı bir süreliğine yaya yoluna, sokaklar kaçış ve dinlenme hatlarına dönüşmüş, Ankara kent merkezinin yaya

Şekil 4. Gezi Park protestoları sırasında protesto biçim ve mekânlarını kavramsal olarak gösteren Kızılay Meydanı ve çevresi.

Kaynak: Kişisel Çizim, 2015.

dolaşımın ikincil derecede önem veren planlama ve tasarım yaklaşımının kanıtı olan üst geçitler ise amaçlarının ötesinde bir olanak sunarak protestocular, polis ve basın için gözlem noktaları olarak kullanılmıştır. Polis, 1 Haziran'da geçici olarak geri çekilmiş, günün sonunda kontrolü yeniden sağlayarak tampon bölgeler oluşturmuş ve eylemcilerin hükümet binalarına ilerlemesini engellemeyi hedeflemiştir. Takip eden günlerde barikatların işgal kademeli olarak sona ermiş, ancak yürüyüşler ve grevler çevrede devam etmiş, bedenler, hareket ve kentsel mekân arasındaki uyumlu ilişkiyi yalınlık ve ritüeller örneğinde göstermiştir (Şensönmez, 2014).

Yürüyüş

Kızılay'daki Gezi Parkı protestolarında gözlemlenen mekânsal koreografiler hareket temelli ve dinamik yapıları nedeniyle ağırlıklı olarak hem planlı hem de kendiliğinden nitelikleri olan yürüyüşler ile ifade edilebilir. Ana bulvarların yanında ve ara sokaklara sızan toplanmalar ve eylemler sonucu, şehirlilerin gündelik ulaşım hatları ritmik, kolektif performansla yeni bir anlam ile politik varlık yaratarak, sokağın kamusal değerini zenginleştirmiştir (Şekil 4). Güvenpark ve Meşrutiyet Caddesi gibi önemli kavşaklar, polis ile protestocular arasındaki mekânsal sınırlar olarak işlev görmüştür. Kalabalıklar dağılıp yeniden toplandıkça, çevredeki sokaklar geçici mücadele alanları hâline gelmiş ve mekânın merkezi bir noktadan çoklu alana yayıldığı akışkan müzakere sürecini ortaya koymuştur.

Farklı yönlerden kavşağa yönelen yürüyüşler, genellikle Gazi Mustafa Kemal Bulvarı ve Meşrutiyet Caddesi gibi ana arterler üzerinden, kavşağı hedef alan yürüyüş biçimini örneklemiştir; kalabalıklar, Kızılay Kavşağı'nı kamusal protestonun sembolik odak noktası olarak görmüştür. Ortada protestocular geçici özerk bir alan yaratmış, araç trafiğini durdurmuş ve çevredeki sokakları işgal etmiştir. Protestoların eşzamanlılığı, Türkiye ve yurtdışındaki birden çok şehir ve kamusal mekânda aynı anda gerçekleşmesiyle, ulusal ve ulusötesi bir dayanışma coğrafyası oluşturmuştur. Protestoların esnekliği, özellikle Yüksel ve Konur Caddeleri çevresinde sokaklar ile meydan arasındaki akıcı geçişlerde de belirgindir; katılımcılar burada dinlenmiş, yeniden organize olmuş ve kolektif varlıklarını sürdürmüştür. Toplu taşıma durakları geçici olarak da olsa taşınmış, araç trafiği durdurulmuş, yaya hâkimiyeti ve kentsel dolaşım yeniden yapılandırılmıştır.

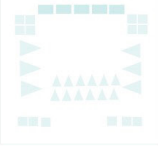

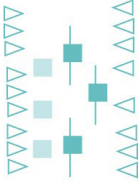

Yer Yaratma

Bu hareketlerin yanı sıra, grup hâlinde kitap okuma etkinlikleri ve oturma eylemleri gibi direniş faaliyetleri insanların kendiliğinden mekâna sahip çıkarak yer yaratma pratiklerinin kamusal mekânın simgesel gücü aktifleştirildiği bir örnektir. Nesnelerin kullanımı açısından mekân-yaratma örnekleri, protestocuların Kızılay Meydanı'nın fiziksel ve sembolik anlamlarını uyumlu mekânsal arayışlarıyla şekillenmiş, mevcut kentsel öğeler, eylemin araçları hâline gelmiştir. Örneğin, kent mobilyaları ve kaldırım taşları barikat olarak kullanılmış, ağaçlar siper görevi görmüş, yakınlardaki kafeler ile bazı binalar sığınak ve geçici revirlere dönüştürülmüştür; yaya üst geçitleri kaçış ve gözlem yeri olarak kullanılmış böylece güç ilişkileri merkezi bir noktadan öteye taşıyarak çoklu alanlarda müzakereye devam ederek eylemin görünürlüğünü artırmıştır. Kızılay'ın ötesinde, bu uygulamalar Ankara'nın sokakları, parkları ve meydanları boyunca yankı bulmuş; şehri kolektif eylemin sahnesi hâline getirerek, kentsel tasarım, dolaşım kalıpları ve kamusal altyapının protestolar tarafından yeniden sembolleştirildiğini göstermiştir. Kızılay örneğinde, Taksim'deki Cumhuriyet Anıtı veya AKM cephesi gibi geçici ancak güçlü fiziksel müdahaleler ya da ikonik sahiplenmeler oluşmamış olsa da, meydan, Gezi Parkı protestoları aracılığıyla kolektif hafızadaki kamusal mekân sembolü güçlenmiştir (Tablo 4).

Vaka 2. 19 Mart 2025 Sonrası Kızılay Protestoları

19 Mart 2025'te İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'nın tutuklanmasının ardından, Ankara'daki Kızılay Meydanı'nda gerçekleşen protestolar, ülke geneline yayılan geniş çaplı bir toplumsal tepkinin parçası olarak ortaya çıkmıştır. Gezi Parkı protestolarından olay örgüsü, siyasal bağlam ve katılımcı profili açısından önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Gezi Parkı olayları, bir kentsel kamusal mekânın yukarıdan aşağıya bir müdahale süreciyle dönüştürülmesine karşı, farklı görüş ve ideolojilere sahip geniş toplumsal grupların kendiliğinden bir araya geldiği bir hareketken; 2025 eylemleri, İstanbul'da

Tablo 4. Kızılay Meydanı'nın Gezi Parkı protestoları sırasındaki mekânsal koreografisi (geçerli olan durumlar mavi renkle gösterilmiştir)

Protesto türü	Mekânsal düzen	Protesto nitelikleri	Kızılay örneği - 2013			
Gösteri (spectacle)	Sahne 	Tiyatro 				
		Ritüel 				
	Enformalite 	Yalınlık 				
Yürüyüş (procession)	Planlı 	Hedef 				
	Kendiğinden 	Birleşme 				
		Eş zamanlılık 				
		Esneklik 				
Mekan-yapma (placemaking)	Resmi 	Yeniden simgeleştirme 				
	Elastik 	Şehir tasarımı 				
		Anlatı 				

■ Protestocular ▲ İzleyiciler ■ Konuşmacılar ▲ Nesnelere □ Sınırlar.

üniversite öğrencilerinin başlattığı direnişle tetiklenmiş, ancak özellikle Ankara örneğinde büyük ölçüde muhalefet partisinin çağırısı ve yönlendirmesiyle şekillenmiştir.

Toplum Çalışmaları Enstitüsü'nün Mart 2025 raporuna göre (Uzunırmak, 2025), katılımcılar ağırlıklı olarak genç ve eğitimli bireylerden oluşmakta, muhalefet partileriyle yakınlık taşımakta ve demokratik erozyon ile ülkenin geleceğine dair belirsizlikler nedeniyle kamusal alana çıkmayı tercih etmektedir. 21 Mart itibarıyla Ankara Valiliği toplantı ve gösteri yasaklarını genişletmiş; protestoların büyüme potansiyeline karşı Kızılay ve ODTÜ gibi kritik alanlara erişimi sağlayan metro durakları kapatılmıştır. İnsan Hakları Derneği, bu süreçteki yoğun polis müdahalelerinin protestocuların bir arada hareket etmesini engellemeyi ve Kızılay ile ODTÜ gibi simgesel mekânlarda oluşan protesto yoğunluğunu dağıtmayı hedeflediğini belgeyerek kayıt altına almıştır. Protestoların en yoğun evresi 19–26 Mart tarihleri arasında yaşanmış, eylemler Mart ayı sonuna doğru etkisini azaltarak sona ermiştir.

Protestonun Mekânsal Koreografisinin Analizi

Hatuka'nın (2018) mekânsal koreografi çerçevesi doğrultusunda, Kızılay'daki 19 Mart 2025 ve sonrası protestolar, gösteri, yürüyüş ve sınırlı ölçüde mekân-yaratma biçimleri olarak yorumlanabilir. Bunun temel nedeni, eylemlerin büyük ölçüde Tandoğan Meydanı'na yönelik örgütlü siyasi çağrılar, bu çağrıları izleyen otobüs konuşmaları ve sloganlar etrafında şekillenmesidir. Kızılay'daki mekânsal koreografinin kalıcı fiziksel müdahalelerden ziyade yürüyüşe dayalı hareket, geçici işgal ve doğaçlamaya yaslandığını göstermektedir. Bu görece yeni protestoların etkilerini ve süreçlerini anlamak amacıyla yürütülen analiz, metin kaynakları ile ulusal ve yerel haber ajanslarının (Anka Haber Ajansı, DW Türkçe, BBC Türkçe) raporlarına, ayrıca Anka Haber Ajansı tarafından sağlanan 23–25 Mart 2025 tarihli beş saat üzerindeki video kaydı incelemelerine dayanmaktadır. Bu belgeler, hareket, kümelenme ve çatışma dinamiklerine ilişkin doğrudan mekânsal kanıtlar sunmakta olsa da an tanıklığı içermemektedir.

Protesto Türleri ve Mekânsal Düzen

Gösteri

Mart 2025 protestolarının ilk günü, büyük ölçüde Tandoğan Meydanı'na yapılan örgütlü siyasi çağrılarla başlamıştır. Bu süreçte ana muhalefet partisi, otobüsler üzerinden halka hitap ederek, mekânsal koreografi açısından bir sahneyi andıran biçimde, planlı bir gösteri düzeni oluşturmuştur. Bu etkinlikler, merkezi olarak belirlenmemiş olsa da katılımcılar Kızılay'ı kısa sürede protestonun merkezi haline getirmiştir. İlk toplanmalar Güvenpark'ta gerçekleşmiştir. 19 Mart akşamında Adalet Bakanlığı'na doğru koordineli bir yürüyüş düzenlenmiş; atılan sloganlar ve kolektif hareketler, kamusal mekânın performatif biçimde yeniden sahiplenilmesini görünür kılmıştır. Bu erken

eylemler her ne kadar sahnelenmiş bir düzeni andırsa da, Kızılay'da ortaya çıkan eylemlilik giderek daha enformel ve ritüelleşmiş protesto biçimlerine evrilmiş; böylece hareketin yönü siyasi parti organizasyonundan çok katılımcıların kolektif iradesiyle şekillenmiştir. Mekânsal koreografinin enformel gösteri niteliği taşıyan bir örneği, 23 Mart'ta küçük bir protestocu grubunun kısa süreliğine Kızılay Kavşağı'nın bir bölümünü işgal etmesiyle ortaya çıkmıştır. Protestocular, slogan atma, insan zincirleri oluşturma ve Toplumsal Olaylara Müdahale Araçları'na (TOMA) karşı şemsiye ile Türk bayrağı kullanma gibi kolektif jestlerle bu eylemi güçlendirmiştir. Bu protesto evresini yalınlık anları karakterize etmiş; TOMA'ların önünde hareketsiz duran yalnız figürler kırılganlığı görünür bir direniş biçimine dönüştürmüştür.

Yürüyüş ve Mekân-Yaratma

19 Mart'ı izleyen günlerde protestocular, Kızılay'da toplanarak sokakları geçici olarak yayalaştırılmış koridorlara dönüştürmüş ve geçici eşikler yaratmıştır. Basın ve kamera kayıtları, özellikle Ziya Gökalp Caddesi ve Mithatpaşa Caddesi'nin yoğun hareket eksenleri olarak işlediğini; kalabalıkların kavşaklara doğru ilerleyip, yoğun polis müdahalesiyle geri itildiğini göstermektedir. Bu süreçte Atatürk Bulvarı hem sembolik hem de pratik bir kaçış koridoru işlevi görürken, Yüksel Caddesi ve yan sokaklar grupların dağılıp yeniden örgütlenmesine imkân tanıyarak mekânsal esnekliği görünür kılmıştır.

Bu tür dinamik hareketler aracılığıyla Kızılay, politik varlığın, dayanışmanın ve görünürlüğüne kolluk kuvveti kısıtlamaları bağlamında sürekli müzakere edildiği tartışmalı ve performatif bir kamusal mekân olarak tanımlanabilir. Protestocuların meydanı işgal girişimleri, tampon bölgeler, TOMA araçları ve barikatlarla yüzleşirken; bu paralel süreçte gelişen geçici "mekân yaratma" pratikleri, polis müdahaleleri nedeniyle sokak ve meydanları sembolik ifade alanlarına dönüştürmüştür. Dolayısıyla, mekân-yaratma koreografisi açısından büyük ölçekli fiziksel dönüşümler gerçekleşmemiş, ancak protestocuların hareketleri ve jestleri aracılığıyla kamusal mekânın anlamı yeniden üretilmiştir. 21 Mart'a gelindiğinde, Ankara Valiliği toplantı yasaklarını genişletmiş ve kenti adeta immobilize etse de toplanmalar sürmüştür (Tablo 5).

Şehirdeki ODTÜ ve Kızılay duraklarında metroların kapatılmasına ve ana arterlerin engellenmesine rağmen protestocular, koreografilerini koşullara uyumlandırarak ODTÜ kampüsüne odaklanmıştır, böylece kampüs, sınırlı ve parçalı da olsa fiziksel ve güçlü bir sembolik direniş mekânına dönüşmüştür. Öğrenci boykotları çağırısı ve kalabalıkların Kızılay'dan kampüse yönelmesi, hareketin bizzat kendisinin bir başkaldırı eylemine dönüştüğü eşzamanlı ve çok-merkezli bir yürüyüş biçimini yansıtmaktadır (Hatuka, 2018). Böylece protestoların canlı yayınlar ve vatandaş videoları aracılığıyla belgelenmesi, mekânsal koreografinin bir parçası hâline gelmiş ve fiziksel sınırların ötesine taşınmasını sağlamıştır.

Tablo 5. Kızılay Meydanı'nın Mart 2025 protestoları sırasındaki mekânsal koreografisi (geçerli olan durumlar mavi renkle gösterilmiştir)

Protesto türü	Yerleşim düzeni	Protesto nitelikleri	Kızılay örneği - 2025
Gösteri (spectacle)	Sahne 	Tiyatro 	
	Enformal 	Ritüel 	
Yürüyüş (procession)	Planlı 	Hedef 	
	Kendiliğinden 	Birleşme 	
Mekan-yapma (placemaking)	Resmi 	Eş zamanlılık 	Geçerli değil.
	Esneklik 	Esneklik 	
		Yeniden simgeleştirme 	
		Şehir tasarımı 	
		Anlatı 	

■ Protestocular ▲ İzleyiciler ■ Konuşmacılar ▲ Nesnelere □ Sınırlar.

Dijital teknolojilerin kamusal alanı dönüştürme biçimi, Gezi Parkı olaylarından farklı olarak yalnızca çağrı ve bilgilendirmelerle sınırlı kalmamış; her anın kayıt altına alındığı, vatandaş haberciliğiyle geniş kitlelere yayılan dinamik bir paylaşım pratiğine dönüşmüştür. Eylemlerin görece kısa süresi ve kolluk kuvvetlerinin sert müdahaleleri nedeniyle, mekân-yaratma koreografilerinin uzun süreli biçimlerde gözlemlenemediği bu süreçte; şemsiyeler ve Türk bayrakları, önemli görsel ve mekânsal araçlar hâline gelmiştir. Şemsiyeler, TOMA müdahalelerine karşı geçici bir kalkan işlevi görürken aynı zamanda sivil korumanın sembolünü taşımış; bayraklar ise partisel bir anlam taşımaksızın, kapsayıcı ve tarafsız bir kamusal sembolizmi temsil etmiştir. Genel olarak, 19 Mart sonrası Kızılay protestoları, kentsel alan, bedensel hareket ve politik eylemin iç içe geçerek bir sosyo-mekânsal anlam ürettiğini göstermektedir.

Karşılaştırmalı Sentez: Gezi 2013 ve Mart 2025

Bu bölüm, yöntem kısmında tanımlanan karşılaştırmalı nitel mekânsal vaka analizi doğrultusunda, 2013 Gezi Protestoları ile 19 Mart 2025 sonrası protestoların Kızılay Meydanı ve çevresinde ürettikleri mekânsal koreografileri birlikte değerlendirmektedir. Daha önce her iki vaka için ayrı ayrı ele alınan tarihsel bağlam, protesto biçimleri (tek-merkezli, yürüyüş temelli, çok merkezli), türleri (gösteri, yürüyüş ve mekân-yaratma) ile oluşturulan mekânsal düzenlemeler, bu aşamada aynı analitik değişkenler ve göstergeler üzerinden karşılaştırmalı olarak yorumlanmaktadır. Bu karşılaştırma, protestoların kamusal mekânı kullanma ve yeniden düzenleme biçimlerinde ortaya çıkan süreklilikleri, kırılmaları ve dönüşümleri görünür kılmayı amaçlamaktadır.

Tarihsel Bağlam ve Protesto Biçimi

Tartışılan her iki protesto örneği de bedenlerin kamusal mekânı direnişin performatif bir alanına dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır. Ancak mekânsal koreografinin üç temel boyutu, yer seçimi, iletişim biçimleri ve iktidar tasavvuru, açısından ele alındığında, iki vaka arasında katılımcı profili, protesto stratejileri, süre ve mekânsal dinamikler bakımından belirgin farklar bulunmaktadır. Gezi protestoları kimlik ve siyasal açıdan çeşitlenen kuşaklar arası bir katılım profiline sahipken, 19 Mart 2025 protestoları benzer hak taleplerini daha genç ve yüksek eğitilmiş bir kitle üzerinden dile getirmiştir. Gezi geniş toplumsal çoğulluğa dayanırken, 2025 eylemleri belirgin biçimde kuşaksal bir karakter taşımaktadır. Protesto biçimi olarak ise, Gezi sürecinde parkın boşaltılmasının ardından tek merkezli başlayan direniş biçim değiştirerek, kentin, ülkenin hatta dünyanın farklı noktalarında devam etmiş, devamındaki mahalle forumları aracılığıyla ise çok-merkezli olarak evrilmiştir. 19 Mart 2025 protestoları ise, tek-merkezli ve yürüyüş temelli başlamış, ancak Ankara örneğinde giderek ODTÜ kampüsüne yönelmiş, birçok üniversite kampüsünde protestolar ve ders boykotları gibi süreçlerle, kısa süreli çok-merkezli bir

yapıya dönüşmüştür. Bu fark, kamusal mekân üretiminde sürekliliğinin yalnızca fiziksel işgalle değil, örgütlenme kapasitesi ve toplumsal çoğullukla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. 2025'teki kısıtlı katılımcı profili (ağırlıklı olarak genç ve üniversite bağlantılı), hem katılım genişliği hem de mekânsal kalıcılık açısından sınırlayıcı bir etken olarak belirmiştir.

Protesto Türleri

Hatuka (2018) protesto nitelikleri için şehir tasarımı, yeniden simgeleştirme, ritüel gibi mekânsal koreografi türlerini en radikal örnekler olarak sunarken, önceden planlanmış ve eşzamanlı düzeneği olarak resmi, tiyatral gösterileri daha az yenilikçi sayılmaktadır. Bu çalışmada sunulan her iki vakada da protesto nadiren resmi, tiyatro veya gösteri biçimini alsa da 2025 protestolarında bu durum 2013'e kıyasla daha fazla görülmüştür. Slogan atma, pankart açma gibi ritüelleşmiş eylemlerle tanımlanan gösteri biçimi ve hedefe yönelme, eş zamanlı ya da esnek hareket ile karakterize edilen yürüyüş biçimi, her iki dönemde de baskın protesto türleri olmuştur. Ancak 2013'te bu türlerin daha uzun süreli ve çeşitli katılımcı gruplarıyla bir araya gelmesi, protestoyu basit bir gösteriden mekân-yaratma pratiğine dönüştürmüştür. Gezi döneminde Kızılay'da barikatlar, sanat performansları, uzun süreli işgaller gibi çeşitlenen eylem repertuarı, mekânın yalnızca protesto alanı değil, alternatif bir kamusal alan olarak yeniden üretilmesini sağlamıştır. Gezi'deki daha çoğulcu ve kendiliğinden işgale kıyasla, 2025 Kızılay protestoları, yoğun denetim ve hukuki kısıtlamalar altında işleyen stratejik ve savunmacı bir koreografiyi gözler önüne sermektedir. Bu durum, Türkiye'deki protestoların giderek artan politik baskı karşısında mekânsal taktiklerini nasıl dönüştürdüğünü göstermekte; kamusal mekânın üretiminin artık uzun süreli işgal yerine geçici sahiplenme ve hareketlilik üzerinden gerçekleştiğini ortaya koymaktadır.

İki dönemin karşılaştırılması, yer-yaratma pratiklerindeki farklılıkları da ortaya koymaktadır. 2013 Gezi Parkı protestoları haftalar süren, uzun süreli ve katılımcı bir yer-yaratma biçimi sergilemiş; çadırlar, sanat ve kolektif altyapılar meydanı alternatif bir kamusal alan hâline getirmiştir. Buna karşın, Mart 2025 gösterileri geçici ve tepki temelli olmuştur. Yer-yaratma, maddi sahiplenmeden ziyade sembolik mekânların geçici olarak yeniden etkinleştirilmesine dayanmış ve sadece toplanmanın kendisi siyasi anlam taşımıştır. Gezi protestolarında protestocular sokakları, kavşakları ve meydanları barikatlar, işgal, ritüelleşmiş sloganlar, koordineli hareket ve sembolik jestlerle kolektif olarak yeniden şekillendirerek yer-yaratma pratiklerine katılmışlardır. Kızılay'da, kaldırımların, yaya üst geçitlerinin ve bitişik kamusal altyapının sahiplenilmesi gibi adaptif pratikler, yer-yaratmanın mekânın alternatif yorumlarını üretebileceğini ve denetim ile hukuki kısıtlamalar altında bile politik ifadeyi mümkün kıldığını göstermektedir. 2025'teki protestolarda ise Kızılay'da hareket ve geri çekilme ön planda kalmış, bölge ara sıra çatışmaların yaşandığı kontrol edilmiş bir sahaya dönüş-

türmüştür. Bu nedenle, uzun süreli kamusal işgal ve mekân-yaratma pratikleri Kızılay'da daha az görülmüş ancak protestoların yaştığı üniversitelerde izlenebilmiştir. Özetle, Gezi'nin somut ve uzun süreli mekân-yaratma pratiği kamusal mekânı alternatif bir yaşam alanına dönüştürürken, 2025'in sembolik ve geçici sahiplenmesi 'toplanmanın kendisini' politik bir eylem olarak yeniden tanımlamıştır. Bu dönüşüm, artan devlet denetimi altında protestonun kalıcı mekânsal işgalden sembolik varoluşa kayabileceğini işaret etmektedir. Bu farklılıklara rağmen, iki vaka da, kamusal mekânın nötr bir arka plan değil, yaşanan ve müzakere edilen bir sahne olduğunu göstermektedir. (Arendt, 1958; Lefebvre, 1991; Madanipour, 2010). Her iki protesto da "çatışmalı kolektif eylem" (Tarrow, 2011) niteliğindedir: katılımcılar düzenli temsilî kurumlara erişimden yoksun, yeni talepler dile getiren ve otoriteye meydan okuyan biçimler kullanmıştır. Ancak mekânsal koreografideki farklılıklar, bu "meydan okuma"nın biçimini değiştirmiştir. Kızılay örneği, Lefebvre'in (1991) "mekânın üretimi" kavramsallaştırmasını genişleterek, mekân üretiminin biçiminin politik koşullara göre dönüştüğünü göstermektedir. Lefebvre, "yaratıcı üretim" ile "salt yeniden üretim" arasında ayırım yapar. 2013 Gezi'si yaratıcı üretim sürecini yansıtırken (uzun süreli işgal, çoğul yer-yaratma pratikleri), 2025 protestoları artan denetim ve baskı altında mekân üretiminin 'salt yeniden üretime' kaydığını göstermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Kızılay'ın özgül önemi, yaklaşık bir asırdır süren fiziksel dönüşümlere rağmen Türkiye'nin en önemli protesto alanlarından biri olmaya devam etmesinde yatmaktadır. Kızılay meydanı ve çevresi, onlarca yıllık mekânsal parçalanma ve özelleştirmeye rağmen kamusal mekânın kalıcı önemini ortaya koymaktadır. Nitekim gündelik hayat politikası, kamusal mekânın yalnızca fiziksel dönüşümünü değil, kullanım pratiklerini ve algılanma biçimlerini de şekillendirir. Kızılay örneğinde, bugün Kızılay Alışveriş Merkezi'nin yaya alanlarının sınırlandırması, Güvenpark'a yerleştirilen dijital ekranlar ve yeni metro girişlerinin mekânın bütünlüğünü bozması (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2024; 2025) ile Saraçoğlu Mahallesi'nin dönüşümü gibi süreçler, meydanın karakterinin ticarileşme ve kontrol odaklı dinamiklere doğru evrildiğini göstermektedir. Artan nüfus ve trafik, bölgeyi kalabalık ancak yaşam kalitesi bakımından tekdüze bir yapıya dönüştürmüştür. Bununla birlikte, mekânın kimliği ve ürettiği kolektif hafıza sayesinde, Kızılay çeşitli ritüel ve yeni oluşumlara ev sahipliği yapmaya devam etmekte; tüm dönüşümlere rağmen Ankara'da akla gelen ilk kamusal odak noktası olma özelliğini sürdürmektedir.

Kamusal alan kaybı tartışmaları, Mitchell'in (1995) "kamusal alanın sonu" sorunsalında somutlaştırdığı gibi, genellikle artan araç trafiği, kontrol, ticari gelişim ve güvenlik önlemleri nedeniyle aşınmayı vurgular. Ancak Mitchell'in de altını çizdiği gibi, fiziki kamusal mekânlar özellikle muhalif politik hareketler için bir gereklilik olmaya devam etmektedir. Kızılay örneğinde protestolar, kamusal alanın yalnızca fiziksel formun bir özelliği

olmadığını, hareket, toplanma ve görünürlük yoluyla sürekli olarak yeniden uygulanan bir pratik olduğunu göstermektedir. Hatuka'nın (2018) mekânsal koreografi çerçevesi, bu performatif yeniden üretimin yer seçimi, iletişim biçimleri ve iktidar tasavvuru boyutlarıyla nasıl gerçekleştiğini analiz etmek için kritik bir araç sunmuştur. Kentsel mekân, toplumsal karşılaşmaların yaşandığı bir sahne olmanın ötesinde, bu karşılaşmaların yarattığı gerilim ve çelişkileri de içinde barındıran çok katmanlı bir alandır. Protesto, sokakları, kavşakları ve meydanları politik alanlara dönüştürerek, geçici olarak dolaşım ve tüketim odaklı mantıkları tersine çevirmektedir. Özetle, Kızılay, kamusal mekânın "kaybolan" veya "geri kazanılan" statik bir kategoriden ibaret olmadığını, kentte hareket, toplanma ve görünürlük üzerinden sürekli olarak uygulanan mekânsal koreografiler aracılığıyla var olduğunu göstermektedir.

Kamusal mekân çoğunlukla meydan, sokak ya da park gibi tipolojiler üzerinden tanımlansa da, bu kategoriler protestonun mekânsallığını anlamak için ancak başlangıç düzeyinde, soyut bir çerçeveye sunar. Kızılay örneği, protestonun tekil ve sabit mekânlarda değil; Güvenpark, kavşaklar, bulvarlar, sokaklar, binalar ve bunlar arasındaki geçiş alanlarında eşzamanlı ve akışkan biçimde yayıldığını göstermektedir. Bu durum, protesto mekânının önceden tanımlı tipolojilerle sınırlı olmadığını; hareket, karşılaşma ve geçici işgal pratikleri yoluyla farklı kentsel mekânların protesto anında kamusal nitelik kazandığını ortaya koymaktadır.

Gezi 2013 ve 19 Mart 2025 örneklerinin karşılaştırılması, mekânsal anlamda zamanlama, protestonun biçimi ve müdahale biçimleri açısından belirgin farklılıkları vurgulamaktadır. Bu dönüşüm, mekân üretimi, Lefebvre'in işaret ettiği 'salt yeniden üretim' biçimine, iktidarın belirlediği sınırlar içinde geçici ve sembolik performanslara, kaymıştır. Yine de her iki örnekte de protestolar, kamusal mekânı geri kazanarak muhalefeti görünür kılmıştır. Sonuç olarak, 2013 yılı Gezi Parkı ve Mart 2025 Kızılay protestoları, kamusal mekânın yalnızca biçimsel tasarımı ya da fiziksel düzeni üzerinden anlaşılamayacağını göstermektedir. Bu araştırmanın teorik katkısı, Lefebvre'in mekânın üretimi kavramsallaştırmasını ampirik olarak genişletmesi ve Hatuka'nın mekânsal koreografi çerçevesini Türkiye bağlamına uygulamasıdır. Kamusal mekân, kolektif eylemler aracılığıyla anlamının sürekli olarak sorgulandığı ve yeniden kurgulandığı dinamik ve performatif bir alandır. Kızılay, planlı Cumhuriyet dönemi kentsel merkezinden parçalanmış ticari düğüm noktasına evrilsede dahi politik kimliğini sürdürmüştür; protestolar için bir toplanma mekânı olarak şehrin parçalanmış kamusal dokusunu geçici de olsa kolektif biçimde yeniden kurabilmektedir.

Bu bulguların daha geniş etkileri, kentsel protestoların ve kent hakkı taleplerinin 21. yüzyıldaki dönüşümüne dair önemli sorular ortaya koymaktadır. Artan baskılar, yasal kısıtlamalar ve kamusal çevrenin güvenlik araçlarıyla denetimi protestonun mekânsal biçimlerini dönüştürmekte; uzun süreli işgal ve mad-

di mekân yaratımı giderek zorlaşmaktadır. Ancak Kızılay örneği, bu kısıtlamalara rağmen protestocuların geçici sahiplenme, hareketlilik ve sembolik performanslar aracılığıyla kamusal mekânı yeniden üretmeye devam ettiğini göstermektedir. Bu protestolar, kentsel mekânı şekillendirme ve tartışma kapasitesini vurgulayarak katılımcı ve daha demokratik şehir üretimi modelleri üzerine güncel tartışmalara da ışık tutmaktadır. Sosyo-mekânsal adalet arayışını öne çıkaran bu süreç, şehirdeki hak taleplerinin yalnızca resmi tasarımla sınırlı kalmayıp, eşit erişim, görünürlük ve kolektif kamusal yaşamda katılım kapasitesini de kapsadığını göstermektedir. Güncel protesto hareketleri kentlerin giderek sınırlayıcı hâle gelen yapısı içinde bile Harvey'in (2000) ifade ettiği anlamda eşitlikçi ve özgür toplumsal düzenlerin mekânsal olarak inşa edilebileceği "umut mekânları"ni ortaya çıkarmaktadır

Ethics committee approval: As this study does not involve direct human participation or data that requires ethics committee approval, approval from the ethics committee was not obtained.

Informed consent: Since this study does not involve human participation, obtaining informed consent was not required.

Conflict of interest: The authors declare that there are no financial or personal conflicts of interest related to this study.

Funding and support: No financial support was received for the conduct or publication of this research.

Use of artificial intelligence (AI): AI-assisted tools were used to improve the language and expression in some sections of this manuscript. All ideas, analyses, and interpretations remain entirely the author's own work.

Peer-review: This manuscript was evaluated through a double-blind peer-review process. The manuscript was revised in accordance with the reviewers' comments.

Etik kurul onayı: Bu çalışma, doğrudan insan katılımı ya da etik kurul onayı gerektiren nitelikte veri içermediği için etik kurul onayı alınmamıştır.

Bilgilendirilmiş onam: Bu çalışma insan katılımı içermediğinden bilgilendirilmiş onam alınmasına gerek duyulmamıştır.

Çıkar çatışması: Yazarların bu çalışmayla bağlantılı finansal ya da kişisel herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansman ve destek: Bu araştırmanın yürütülmesi ve yayımlanması sürecinde herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Yapay zekâ kullanımı: Bu makalenin bazı bölümlerinin dil ve anlatımının iyileştirilmesinde yapay zekâ destekli araçlardan yararlanılmıştır. Tüm fikirler, analizler ve yorumlar tamamen yazarın kendi çalışmasıdır.

Hakem değerlendirmesi: Makale, yazar ve hakem kimliklerinin karşılıklı olarak gizli tutulduğu bağımsız hakemlik süreciyle değerlendirilmiş ve hakem görüşleri doğrultusunda gözden geçirilmiştir.

Kaynaklar

- Aelbrecht, P. ve Sezer, C. (2025). Introduction to the special issue: The design of the public realm: Emerging theories and practices. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 1–10. <https://doi.org/10.1080/17549175.2025.2551527>
- Aelbrecht, P. ve Stevens, Q. (2019). Conclusion: Emerging knowledge at the intersection of public space design and social cohesion. P. Aelbrecht & Q. Stevens (Eds.), *Public space design and social cohesion: An international comparison* içinde (ss. 317–346). Routledge.
- Akçiğış İlhan, Ö. (2021). Covid-19 krizi ve kamusal mekânda dijitalleşme eğilimleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(2), 309–319. <https://doi.org/10.51800/ecd.984882>.
- Akkuş, A., Eseroğlu, İ. ve Şahin, N. (2023). "Yüzyıl"lık serencam: Başkent Ankara'nın dönüşümü (1923–2023). *Mülkiye Dergisi*, 47(5), 89–116.
- Amin, A. (2008). Collective culture and urban public space. *City*, 12(1), 5–24. <https://doi.org/10.1080/13604810801933495>
- Arendt, H. (1958). *The human condition*. University of Chicago Press.
- Atkinson, R. (2003). Domestication by cappuccino or a revenge on urban space? Control and empowerment in the management of public spaces. *Urban Studies*, 40(9), 1829–1843. <https://doi.org/10.1080/0042098032000106140>
- Azaryahu, M. (1996). The power of commemorative street names. *Environment and Planning D: Society and Space*, 14(3), 311–330. <https://doi.org/10.1068/d140311>
- Banerjee, T. (2001). The future of public space: Beyond invented streets and reinvented places. *Journal of the American Planning Association*, 67(1), 9–24. <https://doi.org/10.1080/01944360108976321>
- Banerjee, T. (2007). *Public space: Design, use, and meaning*. Routledge.
- Batuman, B., Baykan, D. A. ve Deniz, E. (2016). Encountering the Urban Crisis: The Gezi Event and the Politics of Urban Design. *Journal of Architectural Education*, 70(2), 189–202. <https://doi.org/10.1080/10464883.2016.1197655>
- Batuman, B. (2009). Mekan kimlik ve sosyal çatışma: Cumhuriyetin kamusal mekânı olarak Kızılay Meydanı. G. A. Sargın (Ed.), *Başkent üzerine mekân-politik tezler: Ankara kamusal yüzleri* içinde (ss. 41–77). İletişim Yayınları.
- Batuman, B. (2013). City profile – Ankara. *Cities*, 31, 578–590.
- Berg, L. D. ve Kearns, R. A. (1996). Naming as norming: 'Race', gender, and the identity politics of naming places in Aotearoa/New Zealand. *Environment and Planning D: Society and Space*, 14(1), 99–122. <https://doi.org/10.1068/d140099>
- Bruyns, G. ve Nel, D. (2020). Lateral-privatisation of the publics: Hong Kong's spatial struggles. *Urban Design International*, 25, 266–279. <https://doi.org/10.1057/s41289-020-00127-5>
- Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age*. Polity Press.
- Cihanger Ribeiro, D. (2019) The poiesis of everyday life and space in Yüksek Street. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 1–25. <https://doi.org/10.5505/jas.2019.63825>
- Cihanger, D. ve Büyükcivelek, A. B. (2018) From national discontent to urban rights claim: Gezi Park Protests. X. Silver, R. Freestone, C. Demaziere (Eds.), *Dialogues in urban and regional planning: The right to the city* içinde. Routledge.
- Charlesworth, E. (2005). *City edge* (1st ed.). Routledge.
- Cheshmehzangi, A. (2022). The impacts of ICT platforms on public place use in China. *Built Environment*, 48(2), 264–278. <http://doi.org/10.2148/benv.48.2.264>
- Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın ilk planı 1924-25 Lörcher planı, kentsel mekân özellikleri, 1932 Jansen planı ve bugüne katkıları, etki ve kalınlıkları*. Ankara Enstitüsü Vakfı; Arkadaş Yayıncılık.
- Clarke, J. (2004). Dissolving the public realm? The logics and limits of neo-liberalism. *Journal of Social Policy*, 33(1), 27–48. <https://doi.org/10.1017/S0047279403007244>

- Durna, N. (2022). Ankara'nın bellek mekânları: Seksen yıllık bir dönüşümün sözlü tarih denemesi. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 1–20. <https://doi.org/10.5505/jas.2022.07269>
- Foster, S. L. (1996). *Choreography and narrative: Ballet's staging of story and desire*. Indiana University Press.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. *Social Text*, 25/26, 56–80.
- Gehl, J. ve Svarre, B. (2013). *How to study public life*. Island Press.
- Gül, M., Dee, J. ve Cünük, C. N. (2014). İstanbul's Taksim Square and Gezi Park: The place of protest and the ideology of place. *Journal of Architecture and Urbanism*, 38(1), 63–72. <https://doi.org/10.3846/20297955.2014.902185>
- Günay, M. B. ve Kubat, A. S. (2022). Bir Cumhuriyet başkentinin değişen morfolojik yapısı: Ankara örneği. *Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, III. Kent-sel Morfoloji Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde. Ankara.
- Habermas, J. (1989). *The structural sformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society* (T. Burger, Çev.). MIT Press. (Orijinal eserin yayın tarihi 1962)
- Harvey, D. (2000). *Spaces of hope*. University of California Press.
- Hatuka, T. (2018). *The design of protest: Choreographing political demonstrations in public space*. University of Texas Press.
- İlkay, Y. (2007). *The political struggle on and at public space: The case of Kızılay Square* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Middle East Technical University.
- İlkay, Y. (2008). Kızılay Meydanı'nın politik ve sembolik anlamı: 1960–1964 yılları arasında DP karşıtı hareket. *Mülkiye Dergisi Ankara Özel Sayısı*, 261–285.
- İlkay, Y. (2014). Ankara'da her yolun çıktığı semt: Kızılay. *İdealkent*, 11, 118–132.
- İnal Çekiç, T. (2025). Şehir planlamayı direniş üzerinden yeniden düşünmek. *Planlama Dergisi*, 35(3), 496–501. <https://doi.org/10.14744/planlama.2025.83436>
- Kahraman, M. D. (2019). Kamusal alanın dönüşümü ve kentsel mekanın iletişimsel niteliği üzerine düşünmek *Planlama Dergisi*, 29(3), 195–201. <https://doi.org/10.14744/planlama.2019.87609>
- Kapıcıoğlu, B. (2024). The impact of social movements on the spatial configuration of city squares: Kızılay Square from 1950s to today. *Gazi University Journal of Science Part B*, 12(3), 531–547.
- Kayden, J. S. (2000). *Privately owned public space: The New York City experience*. Wiley.
- Kulak, Ö. (2023). Kritik kitle teorisi ve toplumsal hareketlere katılım: Türkiye'de Gezi eylemleri örneği. *TAM Akademi Dergisi*, 2(1), 160–169. <https://doi.org/10.58239/tamde.2023.03.009.x>
- Lefebvre, H. (2004). *Rhythmanalysis: Space, time and everyday life* (S. Elden ve G. Moore, Çev.). Continuum. (Orijinal eserin yayın tarihi 1992)
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Çev.). Basil Blackwell. (Orijinal eserin yayın tarihi 1974)
- Lofland, L. H. (1998). *The public realm: Exploring the city's quintessential social territory* (1. baskı). Aldine de Gruyter.
- Low, S. ve Smith, N. (Ed.). (2006). *The politics of public space* (1. baskı) Routledge.
- Low, S. (2023). *Why public space matters*. Oxford University Press.
- Madanipour, A. (2010). *Whose public space? International case studies in urban design and development*. Routledge.
- Mehta, V. (2023). *Public space: Notes on why it matters, what we should know, and how to realize its potential*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003230502>
- Merrifield, A. (2013). *The politics of the encounter: Urban theory and protest under planetary urbanization*. University of Georgia Press.
- Mitchell, D. (1995). The end of public space? People's Park, definitions of the public, and democracy. *Annals of the Association of American Geographers*, 85(1), 108–133. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1995.tb01797.x>
- Mouffe, C. (2005). *The democratic paradox*. Verso.
- Öç, T. ve Tiesdell, S. (Ed.). (1997). *Safer city centres: Reviving the public realm*. Paul Chapman.
- Ortiz, C., Franco Calderon, A. M., Millan Franco, G., et al. (2025). Spatialising intersectionality: An approach to public space design in self-built neighbourhoods in Cali, Colombia. *Urban Design International*, 30, 169–184. <https://doi.org/10.1057/s41289-024-00267-y>
- Orum, A. M. ve Neal, Z. (2010). *Common ground?: Readings and reflections on public space* (1. baskı). Routledge.
- Perec, G. (1997). *Species of spaces and other pieces* (J. Sturrock, Çev.). Penguin Books. (Orijinal eserin yayın tarihi 1974)
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Sargin, G. A. (2007). *Ankara'nın kamusal yüzleri: Başkent üzerine mekân-politik tezler*. İletişim Yayınları.
- Sennett, R. (1977). *The fall of public man*. Alfred A. Knopf.
- Şensönmez, G. (2016). Place and protest: The “Occupy Gezi Movement” in Ankara (Order No. 31678645). ProQuest Dissertations & Theses Global. (3132863494). <https://www.proquest.com/dissertations-theses/place-protest-occupy-gezi-movement-ankara/docview/3132863494/se-2>
- Tarrow, S. G. (2011). *Power in movement: Social movements and contentious politics* (3. baskı). Cambridge University Press.
- Tarrow, S. (1993). Cycles of collective action: Between moments of madness and the repertoire of contention. *Social Science History*, 17(2), 281–307. <https://doi.org/10.2307/1171283>
- Tozoğlu, A. E., Kaymaz, E. ve Sezen, Ö. S. (2022). Ankara'da Millî Bayram kutlamaları: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kamusal alanın performatif biçimleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*. <https://doi.org/10.5505/jas.2022.38233>
- Tömmel, T. ve Passerin d'Entreves, M. (2025). Hannah Arendt. E. N. Zalta ve U. Nodelman (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy* içinde. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2025/entries/arendt/>
- Uzunırmak, Y. (2025). *İmamoğlu protestoları katılımı analizi* (Ankara örneği). Toplum Çalışmaları Enstitüsü. <https://www.toplum.org.tr/wp-content/uploads/2025/03/Imamoglu-Protestolari-Katilimci-Analizi-Ankara-Ornegi-28-Mart-2025.pdf>
- Varna, G., & Tiesdell, S. (2010). Assessing the publicness of public space: The star model of publicness. *Journal of Urban Design*, 15(4), 575–598. <https://doi.org/10.1080/13574809.2010.502350>
- Varol, Ç., Sar, N. A., Yenigün, S., & Gürel, Z. A. (2019). *Başkent meydanı: Kızılay'ın dönüşüm öyküsü*. VEKAM Yayınları; Koç Üniversitesi Yayınları.
- Vuolteenaho, J., & Berg, L. D. (Eds.). (2009). *Critical toponymies: The contested politics of place naming* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315258843>
- Xing, N. (2013). *Design for the public: Public design in outdoor privately owned public space (POPS) in Hong Kong shopping centres* (Thesis, The Hong Kong Polytechnic University). <https://ira.lib.polyu.edu.hk/handle/10397/6217>
- Yeoh, B. S. A. (1996). Street-naming and nation-building: Toponymic inscriptions of nationhood in Singapore. *Area*, 28(3), 298–307. <http://www.jstor.org/stable/20003708>
- Zukin, S. (1995). *The cultures of cities*. Blackwell.
- Zukin, S. (2000). *Naked city: The death and life of authentic urban places*. Oxford University Press.
- TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara , Güven Anıtı'ndan Reklam Panosu'na: Güven Duygusundan Tüketim Kültürüne, Şubesi <https://www.spo.org.tr/detay.php?sube=1&tip=3&kod=13107>
- TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi. (2024a). *Mekân: Ulus, Ankara'da yitmekte olan kültür ve tabiat varlıkları: Mekân, insan ve kentin tarihi*. https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/a97fc32b3c0b42a_ek.pdf
- TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi. (2024b). *Güven Anıtı'ndan reklam panosuna: Güven duygusundan tüketim kültürüne, Güvenpark raporuna*. https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/d035fe0de7813a6_ek.pdf

EXTENDED ABSTRACT

Protest and the (Re)production of Public Space: A Comparative Spatial Choreography Analysis in Kızılay (2013–2025)

 Duygu Cihanger Ribeiro

Middle East Technical University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, Ankara, Türkiye

Over the past decades, one of the most persistent debates in urban studies has been the loss of public space (Madanipour, 2010; Mitchell, 2003) as urban space has increasingly been reorganized around consumption, privatization, and securitization, often at the expense of spaces that support public life. Kızılay Square in Ankara presents an intriguing case for examining the socio-spatiality of urban public space design, management, and perception. Despite early Republican-era plans for an open civic square in the 1920s (Lörcher, 1924–25; Jansen, 1932), from the 1980s onward Kızılay was transformed into a major traffic and commercial junction, experiencing significant spatial disintegration and commercialization. Yet, despite this physical transformation, Kızılay endures as one of Turkey's most significant protest sites, bringing debates on public space and the public realm into sharp focus and challenging the linear narrative of urban decline.

This research builds on Lefebvre's (1991) conceptualization of the social production of space, which argues that space is not a static container but is actively produced through social practices. Lefebvre distinguishes between 'creative production', which is a participatory process that generates new spatial relations and forms; and 'mere reproduction,' where space is dictated by power and reproduces existing orders without transformation. Tarrow's (2011) framework of contentious collective action complements this perspective, defining protest as contentious when used by people lacking regular access to representative institutions, acting in the name of new or unaccepted claims, and challenging authorities in fundamental ways. Together, these frameworks position protest not merely as political action but as a practice that (re)produces public space, pointing to its enduring significance for democracy (Mehta, 2023).

To operationalize this theoretical foundation, the study employs Hatuka's (2018) concept of spatial choreography, which examines protest through three interrelated dimensions: choosing a place (spatial dimension), modes of communication (social dimension), and negotiating power (political dimension). Hatuka identifies three spatial protest types: spectacle (staged demonstrations and rituals), procession (marches and movements), and place-making (sustained occupation and spatial transformation). This framework enables a comparative analysis of how different political contexts shape the spatial forms of protest.

Adopting a qualitative approach with spatial analysis and comparative case studies, the research examines the 2013 Gezi Park protests and the 19 March 2025 protests in Ankara's Kızılay district. Data sources include media reports, video recordings, and field observations. The analysis focuses on protest forms (centralized, processional, and polycentric), types (spectacle, procession, place-making), spatial arrangements, and participant profiles across the two periods. Findings reveal significant transformations in how public space is produced through protest. The 2013 Gezi protests exemplified 'creative production': prolonged occupation (weeks), material place-making (tents, art installations, collective infrastructure), diverse participant profiles (intergenerational, cross-sectional), and participatory spatial practices that temporarily transformed Kızılay into an alternative public sphere. This aligns with Tarrow's (2011) emphasis on collective action by those excluded from formal institutions, as protesters fundamentally challenged state authority through sustained spatial appropriation.

In contrast, the 2025 protests shifted toward 'mere reproduction' under intensified state surveillance and legal restrictions. Characterized by short-term, temporary spatial appropriations and limited place-making, these protests demonstrate how increased political constraints transform the spatial choreography of dissent. While creative production enables transformative spatial relations, mere reproduction confines protest to symbolic and ephemeral performances within state-defined limits. Yet, in both cases, protests rendered opposition visible by reclaiming public space, demonstrating that publicness is not solely a feature of physical form but a practice continually enacted through movement, assembly, and visibility.

This comparison extends Lefebvre's (1991) conceptualization by empirically demonstrating how the forms of spatial production shift according to political conditions. The study also applies Hatuka's (2018) spatial choreography framework to the Turkish context, revealing that protest space is not confined to predefined typologies (squares, streets, parks) but emerges fluidly across intersections, boulevards, and transitional zones. Despite decades of commercialization and spatial fragmentation, Kızılay continues to function as a critical site for contentious politics, illustrating the resilient nature of public space as a dynamic arena negotiated through collective action. The research contributes to understanding how protest transforms urban space even under authoritarian constraints, highlighting the tension between physical transformation and performative reproduction as a key determinant of public space futures.

Keywords: Public space; urban protests; Kızılay; spatial choreography; socio-spatial analysis.

Correspondence: Duygu Cihanger Ribeiro
e-mail: cihanger@metu.edu.tr